

TL 4066 Kuzeyin Az Nüfuslu Halkları ve Arktik

Öğretim Üyesi: Dr.Öğr.Üyesi Mustafa Can TEZİÇ.

Kuramsal Yaklaşım (2)

Hafta 2.

Hazırlık Soruları:

- **Konar göçer toplumlardaki toplumsal yapı nasıldır?**
- **Konar göçer toplumlardaki grup aidiyetleri nasıl şekillenmektedir?**

Konar göçer yaşam içerisinde yüz yüze ilişkiler ise bu yaşam tarzının kendi sosyal ve politik şartlarına göre belirlediği soy (Rusça *rod*) grupları tarafından çizilmektedir. Soy grupları grup üyelerinin birbirlerine kan bağı (akrabalık) ile bağlı olduğu bir sosyal birliktir. Bu sistem içerisinde egzogami soy gruplarını izole kalmaktan kurtardığı gibi diğer soy grupları ile birleşmesini ve geniş birlikler oluşturmasının önünü açmıştır.

Tunguzlarda, Türk-Moğol soy yapısında olduğu gibi baba soyunu izleyen bir prensipte örgütlenmiş ve egzogami ile genişleyen bir soy hiyerarşisine sahiptirler. Örnek olarak: Tunguzlarda egzogami üzerine kurulu farklı soy gruplarının arasında evlilik bağı olabilmesi için yedi ila on kuşak boyunca arada akrabalık bağının olmaması gerekmektedir. Fakat yapılan farklı çalışmalar göstermiştir ki kuşak sayımı farklı bölgelerde dört kuşağa kadar düşmektedir. Benzer şekilde Kazaklardaki şecere sayımında her ne kadar dokuz kuşak geri gitse de bazı drumlarda on iki ila dört kuşak arasında değişebildiği gibi Kırgız veya Özbek gibi Kazak olmayan gruplar ile de soy grupları

birleşebilmektedirler. Bu da bize soy gruplarının aslında politik olduğu ve grubu bir arada tutan kan bağı ve soy ağacı olgularının kurgusal ve sosyal olarak inşa edildiğini göstermektedir.

Yine Tunguzların uzun süre birlikte yaşadıkları ve birlikte pek çok etnik grup ve alt-etnik oluşumu gerçekleştirdikleri Yakutlar şecerelerini dokuz kuşak geriye doğru saymakta olup, dokuzuncu kuşağa *sıgan* demektedirler. *Sıganlar* için “Suya düşse endişelenmem dokuzuncu göbekten olan *sıganların* artık başka bir aymaktan oldukları anlamına gelir”. Bu da bize geleneksel Yakut toplumundaki yüz yüze ilişkilerin sınırlarını belirtmektedir.

Benzer şekilde Tunguzlarda *tege* kelimesi kendi, insan, aile, soy, halk, yabancı kabile anlamlarını taşır. Örnek olarak Podkamennaya Tunguska nehrinden bir Tunguz boyu için Nijneya Tunguska nehir havzasındaki bir başka Evenk soy grubu *tege* yani yabancı kabile olarak algılanmaktadır.

Bu örnekler göstermektedir ki konar göçer yaşam tarzında primordial – sosyal bağ ve yükümlülüklerin (primordial bağların) içeriğini sınırlar bireyler arasındaki kan bağının yakınlığı veya uzaklığı belirlemektedir.

Sonuç olarak biz gerek soy gruplarını gerekse etnos olgusunu tarihsel olarak farklı etaplara özgü, ilişkilerin yüz yüze olduğu birincil yükümlülükler tarafından belirlenen insan topluluklarının birer çeşidi olarak ele almaktayız. Yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu toplulukların sınırlarını ise üyeleri tarafından sosyalleşme süreci içerisinde kişilerin « içerisinde doğmuş oldukları tasavvur» «*Vrojdennoye (primordialnoye) predstavleniye*» ile çizildiğini savunmaktayız. Diğer bir deyişle bu kavram, kişilerin içerisinde doğmuş oldukları ve yüz yüze ilişkiler geliştirebildikleri toplum tasavvuru olarak daha net açıklanabilir.

Bu süreç içerisinde sosyal hareketlilik (salgınlar, savaşlar, idari değişimler, dinlerin yayılması vs.) mevcut sosyal yapıları değiştirmekte, değişen yapılar da tekrarlanan sosyal pratikler, kişilerin içine doğmuş oldukları toplum tasavvurunun yeni durumlara göre tekrardan kristalleşmesine neden olmaktadır .

Sosyal hareketlere paralel olarak kristalleşen, bu tip bir toplum tasavvuru kendini bir etnonim ile tanımlamaya başladığı sürece bir etnik kimliğe dönüşürken, bu yapının kendini bir etnonim ile tanımlamadığı durumlarda grup bir alt-kültür olarak toplum içerisinde yaşamaya devam etmektedir.

Toplum tasavvurlarının ortaya çıkması ve kristalleşmesi süreci içerisinde mekan olgusunun hiç kuşkusuz çok önemli bir yeri vardır.

Bölgesel olarak toplumsal bir mentalitenin oluşmasında o bölgedeki ekonomik, dinsel, manevi ayırt edici özellik çok önemlidir. İnsanları çevreleyen doğa, doğaya adaptasyon ve adaptasyon esnasında toplumların geliştirmiş oldukları yatkınlık, beceri, değerler buradaki insanların kaderlerinde etkileyicidir .

Toplum tasavvuru sosyal olarak edinilen bir olgudur ve sosyalizasyon süreci içerisinde gelişir. Bu süreç içerisinde birey kazandığı normlar ile çevresi ile aidiyet geliştirir. Bireyin doğmuş olduğu çevrede edindiği normlar, kişi için doğuştan edinilen (temel / essential) nitelikler hline gelir. Yani içine doğmuş olduğu toplum tasavvuru / anlayışı dşnncesi'nin içeriği sosyal hareketliliğin etkisi ile de değişebilir.

Primordialite sorununa coğrafi teoriler açısından bakacak olursak aidiyet ve kimlik oluşumlarında mekân inşasının hiç kuşkusuz yeri azımsanamaz.

Literatürde Edward Relph, Yu-Fu Tuan gibi düşünürler coğrafyayı doğal oluşumlar olmaktan ziyade sosyal olarak inşa edilmiş mekânlar (*place*) olarak değerlendirmektedirler. Bu bakış açısına göre mekân (*place*) insanın belirli bir zaman içerisinde gerçekleştirmiş olduğu eylem sonucunda belirli bir alana (*space*) bir anlam atfedip, anlam atfettiği bu alan ile aidiyet duygusu geliştirmek sureti ile sınırladığı uzaysal birime denir. Yine Yu-Fu Tuan ortak değerlerin ve normların değişmesi ile birlikte mekân ile kurulan aidiyetin de değişebileceğini belirtmiştir.

Diğer taraftan R. Sack mekân içerisindeki sosyal düzenin yine mekânın kendine özgü normları ile kontrol edildiğini iddia eder. Diğer bir deyişle mekân, içerisinde bulunan kişilerin eylemlerini kontrol eden yapıdır. R. Sack'e göre, kişilerin eylemleri ile inşa olan "mekân" kendi içerisinde geliştirilen normlar ile kişiye bulunduğu mekâna aidiyet ve sorumlu olma duyguları verdiği gibi aynı zamanda kişiye kimliği konusunda da yol göstermektedir.

Siyasi ve idari sınırların çizilerek bir mekâna dönüştürülmesinde modern devleti önemli bir faktör olarak gören A.J. Agnew devletin çevresinde bulunan bağımsız lokal yapıları (etnik veya linguistik), geliştirmiş olduğu araçlar ile standardize edebilme kabiliyeti olduğu iddiasındadır.

Sonuç olarak sınırlar ile inşa edilen "mekân", içerisinde toplumların ortak normlar inşa edip içinde doğmuş oldukları, doğuştan / yaradılıştan (başlangıçtan beri) var olduğu anlayışı / düşüncesi / fikri veya tasavuru geliştirecekleri bir coğrafi bütünlüktür. Aynı zamanda mekânların sınırlarını belirleyen sosyal normların değişmesi ile mekânların sınırları değiştiği gibi bu mekânlar içerisinde geliştirilen aidiyetlerde de değişimler gözlenir.

Primordialite sorunu coğrafi teoriler açısından ele alındığında Sibirya coğrafyası ve bu coğrafyada Tunguz soy gruplarının içinde buldukları aidiyet sorunsalı daha açık bir şekilde kavranabilir.

Primordial ilişkilerin içeriğinin değişmesinde Tunguz soy gruplarını farklı yönlerde yapmış oldukları göçler ve bu göçler sonucunda oluşturmuş oldukları yerel etnografik yapılar etkili olmuştur. Daha sonra bölgede Rus Çarlığının uyguladığı idari yapılanma politikası sonucu tüm coğrafya Çarlığın ihtiyaçlarını karşılamak üzere idari mekânlara ayrılmıştır. Tüm bunların sonucunda yerlilerin geleneksel yaşam sahaları bozulmuş ve onlara yeni bir mekân algısı inşa edilmiştir.

Temel Kaynak

Teziç M.C. Sibirya'da Etnosların ve Alt-Etnosların Oluşumunda Tunguz Soy Gruplarının Rollerini (Evenler, Dolganlar ve Geyik Yetiştiricisi Yakutlar) // Научное обозрение Саяно-Алтая. 2015 № 4 (12). S. 21-35.

Yardımcı Kaynaklar

Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries the social organization of culture difference*, Boston: Little Brown.

Boronoyev, A.O. (2007). Territorial'naya mental'nost' I problemi sotsiokul'turnogo razvitiya regiona, (Pod redakstiey d-r filos. nauk professor. Boronoeva A.O) *Sibirskaya mental'nost' I problemi sotsiokul'turnogo razvitiya regiona*, St. Petersburg: Asterion s.8-17.

El'nitskiye, K. (1895). *Inorodtsı sibiri i sednyeaziatskih vladniye Rossii etnografiçeskiye oçerki*, St. Petersburg, İzdaniye D.D. Poluboyarikova.

Evstigneev, Yu.A. (2003). *Rosiyaskaya Federatsiya narodi i ih podrazdeleniya – kratkiye etnologiçeskiye spravoçik*, İzdatel'stvo St. Peterburgskogo universiteta.

Fenton, S (2003). *Ethicity*, Polity Press Black well Publishing Ltd.

Gumilyev, L.N. (2006). *Etnogeneza . biosfera zamli*, Moskova: Ast; Astrel'.